

kmdr ppor. dr Grzegorz Goryński

Morski Oddział SG

ORGANIZACJA I TREŚCI SZKOLENIA ŻOŁNIERZY WOJSK OCHRONY POGRANICZA W LATACH 1949-1965

Szkolenie i wychowanie, jako dwie powiązane ze sobą kategorie procesu edukacyjnego, były i są w kręgu zainteresowań wielu środowisk. Jednym z nich jest wojsko. Poprzez planowe, wszechstronne i systematyczne oddziaływanie na młodego człowieka kształtuje się jego umiejętności i nawyki niezbędne w czasie służby wojskowej – szczególnie na ewentualnym, przyszłym polu walki oraz modeluje jego poglądy, postawy i przekonania. Dlatego proces ten, obecnie i w przeszłości, zajmuje bardzo ważne miejsce w systemie służbowej działalności wojska.

W warunkach Wojsk Ochrony Pogranicza działalność ta spełniała bardzo istotną rolę. Wopiści, których najważniejszym zadaniem było zapewnianie nienaruszalności polskich granic, musieli – obok właściwego wyszkolenia wojskowego – posiadać wszechstronne przygotowanie specjalistyczne. Specyfika służby granicznej, olbrzymie uprawnienia włącznie z prawem użycia broni, działanie w dwu- lub trzyosobowym zespole, często poza kontrolą przełożonych, mogły być powierzone tylko tym żołnierzom, których postawy zostały względnie ukształtowane. Szkolenie i wychowanie miało więc w tej formacji szczególne znaczenie, gdyż od realizacji tego procesu uzależniona była w znacznym stopniu ochrona granicy.

Szkolenie graniczne i ogólnowojskowe

Wraz z rozwojem struktur organizacyjnych Wojsk Ochrony Pogranicza kształtował się również złożony proces szkoleniowo-wychowawczy. Wynikał on ze szczególnej roli, jaką kierownictwo WOP nadało służbie granicznej, uznając jej pełnienie „za wykonywanie zadania bojowego w ochronie granicy państwowej”. Celem głównym wopowskiej edukacji było więc wszechstronne przygotowanie do praktycznego tj. skutecznego działania żołnierzy. Służbę tę mieli pełnić „z całkowitym

poświęceniem i oddaniem, nie szczędząc swych sił i umiejętności fachowych, a nawet życia”, gdyż granica państwa miała być ochraniaana zawsze, bez względu na warunki oraz porę roku. Działalności szkoleniowej nadano specyfikę wynikającą z programu i czasu jego realizacji. Uwzględniała ona także całokształt życia i służby pododdziałów granicznych oraz częste prowadzenie przez jednostki WOP działań operacyjnych. Ze względu na swój główny cel szkolenie graniczne i ogólnowojskowe nie różniło się znacznie od założeń z początków istnienia WOP. Miało ono:

- przygotowywać pojedynczych żołnierzy (oficerów, podoficerów i szeregowych) oraz pododdziały zwarte (strażnice, bataliony i pododdziały odwodowe) do służby i działań granicznych,
- utrzymywać znajomość zadań i obowiązków całego składu wojsk, uczyć szybkiej orientacji, sprawnego dowodzenia oraz umiejętności podejmowania właściwych decyzji przez dowódców i kierowników wszystkich szczebli,
- kształtować „właściwą” dyscyplinę wopistów i wychowywać ich w duchu obowiązujących wówczas zasad.

Wariant szkolenia bojowego, przyjęty przez kierownictwo WOP, został zmieniony w porównaniu do programu szkolenia jednostek piechoty. Różnił się przede wszystkim w zakresie taktyki. W WOP-ie podstawą osiągnięcia gotowości bojowej i operacyjnej stało się szkolenie graniczne, a okresem szczególnie intensywnej pracy szkoleniowej były lata 1949-1954. Wówczas wprowadzono zasadę „uczyć żołnierzy tego, co jest niezbędne dla wzorowego wykonywania zadań związanych z ochroną granicy”. Pozostałe przedmioty szkoleniowe (m.in. taktyka, strzeleckie, WF, musztra) miały wspierać ten proces w lepszym przygotowaniu żołnierzy do służby granicznej.¹

Objemowało ono przede wszystkim znajomość zasad praktycznego działania elementów służby na określonych odcinkach granicy, w różnych okresach czasowych i różnych sytuacjach, podczas różnych zadań

---

¹ M. Przoński, *10 lat w służbie ochrony granic Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej*, „Biuletyn Wojsk Ochrony Pogranicza”, 1955, nr 1, s. 12; T. Siudy, *Wybrane problemy gotowości bojowej w Wojskach Ochrony Pogranicza*, „Biuletyn Wojsk Ochrony Pogranicza”, 1965, nr 1, s. 81–89.

(patrowania, podsłuchu, zasadzki, obserwacji, itp.). Niezbędne było też kształtowanie od podstaw wiedzy żołnierzy z zakresu m.in. znajomości dokumentów tożsamości i ich kontroli, ustalania personaliów osób kontrolowanych, przeszukiwania środków transportu, przeprowadzania wstępnych przesłuchań i rewizji czy konwojowania zatrzymanych osób. W procesie szkolenia granicznego wpajano szkolonym niezmiernie istotne w służbie nawyki skrupulatnego zbierania danych i spostrzeżeń o terenie; umiejętnego maskowania własnych działań; przestrzegania tajemnicy; zachowania w służbie ciągłej czujności; rozwijania własnej pomysłowości i inicjatywy. Ważnym celem szkolenia granicznego było także szybkie wykrywanie i zabezpieczanie śladów nielegalnego przekraczania granicy (npg). W ramach szkolenia granicznego uczono również działań zespołowych, np. zasad prowadzenia akcji pościgowo-blokujących, rozpoznawania i przeszukiwania masywów leśnych, prowadzenia rozpoznania w terenie. Przygotowywano wopistów do prowadzenia działań granicznych w terenie zabudowanym. W szkoleniu nie pomijano zagadnień teoretycznej i praktycznej znajomości środków łączności i posługiwania się nimi w warunkach służby granicznej; sygnalizacji i alarmowania oraz współdziałania w obrębie: składu elementu służby granicznej, pomiędzy elementami, a także między elementem i strażnicą. W zakres szkolenia granicznego wchodziły również zagadnienia zachowania bezpieczeństwa w służbie. Obejmowały one m.in. takie problemy jak: ostrożne obchodzenie się z bronią w różnych sytuacjach; zachowanie bezpieczeństwa podczas pełnienia służby w portach handlowych oraz przeszukiwanie jednostek pływających, a także zachowanie ostrożności podczas kontrolowania środków transportu i poruszania się w terenie trudnym. Bardzo wiele uwagi w szkoleniu granicznym poświęcano kwestii użycia broni w służbie przez żołnierzy WOP. Zagadnienie to zajmowało pierwszoplanowe miejsce w procesie edukacji granicznej. W świadomości szkolonych utrwalano przekonanie, że użycie broni jest ostateczną koniecznością i nigdy nie powinno mieć na celu pozbawienie życia. Podczas zajęć pogłębiano znajomość przepisów obowiązujących na pograniczu. Sporo miejsca w codziennym szkoleniu poświęcano też psychologicznemu przygotowaniu żołnierzy do służby. Duży nacisk kładziono na kształtowanie śmiałości i zdecydowania podczas wystąpień służbowych; odpowiedniego współdziałania oraz sprytu i zaradności w róż-

nych, niejednokrotnie zaskakujących sytuacjach. Starano się u żołnierzy ćwiczyć szybką orientację i zdolności podejmowania trafnych decyzji z uwzględnieniem pory dnia i nocy, właściwości terenowych, posiadanych sił i możliwości działania, miejsca rozmieszczenia sąsiadów i sposobu zachowania się ewentualnego przestępcy.

Opracowane wytyczne i programy szkolenia żołnierzy WOP od samego początku modyfikowano. Specyfika tego rodzaju wojsk sprawiła, że wyraźnie preferowano przedmioty specjalistyczne, chociaż nie zaniebawiano także szkolenia ogólnowojskowego. Praktyczna realizacja programów zapewnić miała jak najlepsze przygotowanie stanu osobowego do służby, a dzięki niemu w założeniach chciano osiągnąć całkowitą skuteczność ochrony granicy. Dlatego też w formacji tej szkolenie prowadzono permanentnie, niezależnie od liczby godzin służby, starając się objąć nim maksymalną liczbę żołnierzy, dzieląc ich na różnego rodzaju grupy. Pierwszy podział wynikał z przynależności do określonego korpusu. Stąd też szkolenie fachowe jak i ideologiczne realizowano z podziałem na trzy podstawowe grupy: oficerów, podoficerów zawodowych i nadterminowych oraz żołnierzy służby zasadniczej. Dalszy podział uzależniony został przede wszystkim od wykonania różnych obowiązków i zadań.

A. Szkolenie oficerów

Organizacja szkolenia oficerów WOP była niezwykle skomplikowana, gdyż prowadzono je w różnych grupach. Ich liczba każdego roku określano wytycznymi Dowództwa WOP. Początkowo grup było kilka. W 1953 r. ich liczba wzrosła do kilkunastu.² Przydział oficera do okre-

---

² Szkolenie kadry oficerskiej w roku 1952/1953 prowadzono z podziałem na następujące grupy szkoleniowe:

- dowódcy brygady,
- szefa sztabu brygady,
- zastępcy dowódcy brygady ds. politycznych,
- zastępcy dowódcy brygady ds. specjalnych,
- oficerów batalionu odwodowego i szkolnego,
- kontrolerów GPK,
- kwatermistrza brygady,
- szefa łączności,

ślonej grupy szkoleniowej uzależniono zajmowanym stanowiskiem lub posiadaną specjalnością. Również program szkolenia nie był stały. Dostosowywano go do przyjętych celów szkoleniowych, określanych w rozkazach szkoleniowych przez dowódcę WOP, jakie w danym roku zamierzano osiągnąć. Dlatego też zmieniano procentowy udział danego przedmiotu w całości szkolenia, różnicowano programy oraz czas przeznaczony na zajęcia dla poszczególnych grup. Oprócz zajęć programowych, w celu doskonalenia oficerów, wprowadzono także różnego rodzaju kursy i zajęcia dodatkowe (treningi, przeglądy prasy, informacje). Opanowanie treści objętych programem oparto na samodzielnej pracy samokształceniowej. Na zajęciach w grupach sprawdzano przyswojenie określonych wiadomości i udzielano szkolonym wskazówek: jaką część materiału należy przestudiować oraz w jaki sposób przygotować się do zajęć sprawdzających. Sprawdziany te prowadzono w formie zajęć instruktorsko-metodycznych, praktycznych egzaminów oraz pokazowych lub aplikacyjnych ćwiczeń. W przypadku gdy tematyka była skomplikowana albo dostęp do materiałów utrudniony, prowadzono wykłady.³

Organizacja doskonalenia fachowego oficerów przechodziła w latach 1949-1965 zmiany i modyfikacje (zob. tabele nr 1, 2). Podporządkowane one były jednemu celowi, tj. jak najlepszemu przygotowaniu do zadań związanych z ochroną granicy i innych wynikających ze szkolenia wojska na wypadek wojny. Do procesu ciągłego doskonalenia korpusu oficerskiego przywiązywano w WOP duże znaczenie. Poprzez aktywne uczestnictwo w szkoleniu starano się eliminować braki występujące w ich przygotowaniu fachowym i dobrze przygotować ich jako kierowników grup szkolących podoficerów i żołnierzy służby zasadniczej.

Intensywne szkolenie graniczne i ogólnowojskowe pozwoliło na zapewnienie dobrych specjalistów do ochrony granicy. Nie rozwiązało ono jednak problemu wykształcenia ogólnego kadry zawodowej. W połowie

-
- dowódcy batalionu,
  - zastępcy dowódcy batalionu ds. politycznych,
  - zastępcy dowódcy batalionu ds. specjalnych.

Archiwum Straży Granicznej w Kętrzynie (dalej ASG), sygn. 240/95, k. 4-14; Wytyczne szkolenia oficerów WOP na rok szkolny 1952/1953.

³ ASG, sygn. 222/38, k. 60-61; Rozkaz wyszkoleniowy nr 1/W/49 dowódcy 4 BOP; ASG, sygn. 240/95, k. 4-14; Wytyczne szkolenia oficerów WOP na rok szkolny 1952/1953.

1956 r. na ogólną liczbę 3432 oficerów i 877 podoficerów zawodowych, średnie wykształcenie posiadało tylko 359 oficerów (10,4%) i 6 podoficerów (0,6%), a wyższe – 66 oficerów (2%). Stan wykształcenia kadry zawodowej WOP nie prezentował się więc imponująco. Podjęta została „akcja” nauki w szkołach średnich. W roku szkolnym 1955/1956 uczyło się 1775 oficerów i 318 podoficerów, tj. 54,3% wszystkich, którzy powinni uzupełnić swoje wykształcenie.

Zapoczątkowany w 1955 r. proces kształcenia kadry zawodowej WOP miał niewątpliwie istotne znaczenie. Uzupełnienie wykształcenia ogólnego w zakresie szkoły średniej wpłynęło na podwyższenie poziomu wiedzy, tak bardzo potrzebnej dla poszerzenia horyzontów myślowych, a także niezbędnej przy wykonywaniu obowiązków dowódczych i wychowawczych. Kontynuowanie nauki oraz wykonywanie obowiązków służbowych wymagało wielu wyrzeczeń i wytrwałości. Nie wszyscy deklarujący chęć uczenia się tym obowiązkom podołali.⁴

Ukończenie szkoły średniej i uzyskanie matury otwierało możliwość dalszego kształcenia się na uczelni wyższej nie tylko wojskowej. Proces ten otwierał również nowe możliwości przed korpusem podoficerskim.⁵

B. Szkolenie podoficerów i szeregowców

Doskonalenie tej grupy było wieloetapowe. Zasadniczo podoficerowie byli szkoleni w trzech etapach. Pierwszy obejmował szkolenie podstawowe, tzw. unitarne w Ośrodku Szkolenia Poborowych (OSP) na terenie brygady. Drugim to edukacja w Szkole Podoficerskiej (zob. tabele nr 3 i 4). Ostatni – realizowany był w pododdziale, w którym podoficer pełnił służbę wojskową. Szeregowcy po przyjęciu z cywila przechodzili trzymiesięczne przeszkolenie w OSP. Później wiedzę swoją uzupełniali w pododdziałach, do których zostali skierowani.⁶ Nauczanie poborowych

---

⁴ T. Kudelski, *O dokształcaniu oficerów WOP*, „Biuletyn Wojsk Ochrony Pogranicza”, 1959, nr 1, s. 29-32.

⁵ W marcu 1964 r. 218 oficerów (7,2%) miało wyższe wykształcenie (cywilne 138 i wojskowe 80), 1622 (85,6%) średnie 221 (7,2%) wykształcenia średniego nie uzyskało. A z tej grupy 114 oficerów zobowiązało się kontynuować naukę. Na wyższych uczelniach studiowało 45 podoficerów; ASG, sygn. 1717/21, k. 15-16; Pismo szefa Oddziału Kadr WOP nr Kdr pf 971 z 15.05.1964 r. do ZP WOP.

⁶ ASG, sygn. 153/97, k. 354-356; Rozkaz nr 048 dowódcy WOP z 20.05.1952.

w OSP (zob. tabelę nr 5) realizowane było z następujących przedmiotów: politycznego, granicznego, strzeleckiego, terenoznawstwa, saperskiego, chemicznego, łączności, WF, taktyki, regulaminów i musztry.⁷ Realizowane w pododdziałach szkolenie podoficerów i szeregowych miało przede wszystkim na celu utrwalenie wcześniej nabytej wiedzy wojskowej, doskonalenie (na zasadach treningu) umiejętności opanowanych z zakresu strzeleckiego, taktyki i musztry oraz uczenie tego wszystkiego, co w późniejszym okresie wprowadzono w WOP. Do 1952 r. struktura organizacyjna szkolenia podoficerów i szeregowych była prosta. Zajęcia liniowe z podoficerami odbywały się w pododdziale 2 razy po 2 godziny w tygodniu. Sztab brygady szkolił natomiast podoficerów broni i kierowców 2 razy w miesiącu, a szefów strażnic, podoficerów gospodarczych, podoficerów łączności, przewodników psów służbowych i innych doskonalono raz w miesiącu przez 4 dni. Szeregowych pododdziałów sztabu brygady, batalionów, strażnic i gpk szkolono w ich pododdziałach. Aby objąć szkoleniem jak największą liczbę żołnierzy, zajęcia w strażnicach prowadzono przed i po południu.⁸

Ukształtowana w 1952 r. organizacja procesu szkolenia podoficerów i szeregowych okazała się stabilna, gdyż w latach następnych nie była ona zasadniczo zmieniana.⁹ Drobnym zmianom ulegały natomiast rozkłady godzin na poszczególne przedmioty oraz programy szkoleniowe. Zrezygnowano także z łączonego szkolenia podoficerów zawodowych i nadterminowych z podoficerami służby zasadniczej.

Szkolenie morskie

Z chwilą powstania w WOP dywizjonów Okrętów Pogranicza powstał problem szkolenia i doskonalenia tej specyficznej grupy żołnierzy. O ile kompleksowo rozstrzygnięto kwestię kształcenia oficerów w Oficerskiej Szkole Marynarki Wojennej a podoficerów i specjalistów w Szkole Specjalistów Morskich WOP, to zagadnienie doskonalenia morskich kadr pozostawało do rozwiązania. Program szkolenia w dywizjonach jednostek pływających realizowano w dwóch zasadniczych okre-

⁷ ASG, sygn. 152/61, k. 84-91; Sprawozdanie ze szkolenia w OWP.

⁸ ASG, sygn. 153/11, k. 25-44; Rozkaz nr 016 dowódcy 16 BWOP z 13.01.1952.

⁹ ASG, sygn. 1280/95, k. 312-321; Wytyczne szkolenia bojowego WOP na rok 1960.

sach: 5-miesięcznym zimowym i 7-miesięcznym letnim. Porównując programy szkoleniowe MW i dywizjonów WOP na rok 1951/1952 dostrzec można, że nie różniły się one znacząco w zakresie przedmiotowym, chociaż oficerowie, podoficerowie i marynarze WOP poznawali ponadto jeszcze zasady służby morskiej WOP. Widać natomiast różnice w liczbie godzin, przeznaczonych na poszczególne przedmioty.¹⁰ Można na tej podstawie sadzić, że programy szkolenia fachowego morskich kadr WOP opracowano adaptując odpowiednie programy MW.

Oprócz przedmiotów ogólnowojskowych i szkolenia politycznego prowadzono także zajęcia ogólnomorskie oraz specjalistyczne. Za właściwy poziom zajęć i realizację programu odpowiedzialny był w dywizjonie, bazie morskiej, czy na okręcie jego dowódca, który miał obowiązek zwracania szczególnej uwagi na te dziedziny.¹¹

Służba na morzu oraz wymiana starego taboru pływającego i wprowadzenie nowych skomplikowanych okrętów sprawiała, że ich załogi musiały nieustannie doskonalić swoje umiejętności fachowe, zarówno w porcie jak i na morzu. Szkolenie na okrętach było wieloetapowe. W pierwszym starano się osiągnąć jak najwyższy poziom przygotowania pojedynczego marynarza, aby w późniejszym okresie przystąpić do zgrywania ich w poszczególnych działach. Etapem końcowym były ćwiczenia ogólnokrętowe. Dopiero doskonale zgrana załoga gwarantowała właściwą realizację zadań w ochronie granicy na morzu i zapewniała bezpieczeństwo sobie i okrętowi.

Rok 1959 dla sił morskich WOP miał istotne znaczenie, gdyż jednostki pływające wzięły udział w ćwiczeniach na morzu zorganizowanych przez Dowództwo WOP oraz Dowództwo MW. Tego typu sprawdzian potwierdził poprawę wyszkolenia bojowego załóg okrętów i wykazał ich bogate doświadczenie w służbie granicznej. Ćwiczenia pokazały

---

¹⁰ ASG, sygn. 230/103, k. 109-115; 117; 139; 204; 211-213 i 222-224; Program szkolenia w dywizjonach jednostek pływających na okres zimowy 1951/1952; ASG, sygn. 240/180, k. 257, 282 i 291; Program szkolenia oficerów, podoficerów i marynarzy dywizjonów WOP na letni okres szkolenia; ASG, sygn. 240/181, k. 3-238; Program szkolenia oficerów, podoficerów i marynarzy Floty na rok 1950/1951.

¹¹ ASG, sygn. 240/180, k. 253-254; Pismo zastępcy dowódcy WOP do spraw morskich nr 01526 z 22.05.1952 r. do dowódców 12, 15 i 16 BWOP.

oficerom i podoficerom rolę i miejsce jednostek pływających WOP w ochronie morskiej granicy państwowej.¹²

Zadania szkoleniowe dla pododdziałów morskich WOP określone przez Dowództwo WOP zmierzały do nieustannej poprawy gotowości bojowej okrętów i pododdziałów wchodzących w skład poszczególnych dywizjonów. Miano doskonalić sztabę w sprawnym dowodzeniu, aby szybko wykonywały czynności mające dostarczyć dowódcy okrętu niezbędnych danych w czasie prowadzenia działań pościgowych. Oficerowie sztabów dywizjonów musieli doskonalić się w umiejętnym i szybkim opracowywaniu dokumentów bojowych, utrzymywaniu ciągłości dowodzenia i współdziałania oraz bieżącego zbierania, studiowania i informowania dowódcy o sytuacji operacyjnej i zachodzących zmianach. Uwagę zwracano także na doskonalenie obrony przed bronią masowego rażenia oraz na studiowanie teoretycznych zasad prowadzenia nowoczesnej walki na morzu. Oficerowie mieli pogłębiać znajomość akwenu Morza Bałtyckiego, Cieśniny Duńskiej i Morza Północnego. Miały temu służyć praktyki oficerów na statkach handlowych oraz ich udział w rejsach nawigacyjnych organizowanych przez MW. W szkoleniu morskim załóg okrętów główny wysiłek skierowano na ich należyte przygotowanie do wykonywania wszelkiego rodzaju zadań w ochronie granicy morskiej (pościg, dozór, poszukiwanie) zarówno w składzie zespołu jak też samodzielnie. Dowódcy i zastępcy dowódcy okrętu musieli zdać egzaminy na dopuszczenie do samodzielnego kierowania okrętem.¹³

Powstanie 6 Brygady OP nie miało większego wpływu na podstawowe cele szkolenia morskiego. Nadal zasadniczym zadaniem było prowadzenie działań bojowych (operacyjnych) w maksymalnie dopuszczalnych warunkach atmosferycznych oraz w „każdej sytuacji jaka może zaistnieć na granicy morskiej.” Nowym elementem, na którym należało

---

¹² H. Romanek, *Kilka uwag na temat wyszkolenia bojowego w pododdziałach morskich WOP*, „Biuletyn Wojsk Ochrony Pogranicza”, 1960, nr 1, s. 5–12; tenże, *Wybrane zagadnienia morskiego prawa międzynarodowego*, „Biuletyn Wojsk Ochrony Pogranicza”, 1959, nr 1, s. 47–69; tenże, *Zasady prowadzenia pościgu za przestępcą granicznym na morzu*, „Biuletyn Wojsk Ochrony Pogranicza”, 1960, nr 1, s. 13–28.

¹³ ASG, sygn. 1350/2, k. 391-429; Wytyczne organizacyjno-programowe szkolenia bojowego dywizjonów OP na rok 1962.

skupić główny wysiłek, były zagadnienia wykonywania przez brygadę, dywizjony i okręty typowych zadań bojowych OTK i MW.¹⁴

Szkolenie morskie oficerów, podoficerów i marynarzy Wojsk Ochrony Pogranicza zapewnić miało skuteczne operowanie okrętami na Bałtyku i umiejętne prowadzenie działań przez ich załogi. Od ich przygotowania teoretycznego i praktycznego, sprawności techniki, jaką się posługiwali oraz skutecznego współdziałania z żołnierzami WOP na lądzie, w powietrzu i na innych okrętach zależała skuteczna ochrona tego newralgicznego odcinka polskiej granicy.

Od intensywności i jakości szkolenia zależały efekty działań wopistów. Zasadę tę w Wojskach Ochrony Pogranicza znano, nie zawsze jednak stosowali ją dowódcy wszystkich szczebli. Inspekcje przeprowadzane w nadmorskich brygadach WOP – szczególnie w latach 1950-1955 często stwierdzały błędy i uchybienia. Dotyczyły one szkolenia oraz pełnienia służby granicznej. Poziom wyszkolenia granicznego i bojowego był zróżnicowany, gdyż zajęć programowych nie prowadzono systematycznie. W niektórych strażnicach całokształtem szkolenia dowódcy obarczyli podoficerów służby zasadniczej, często nie udzielając im stosownej pomocy. Mało uwagi zwracano na praktyczne szkolenie, na ciągły trening i doskonalenie opanowanych zagadnień. Zajęcia prowadzono w sposób nieciekawy, mało pogładowy, w zbyt dużych grupach. Podczas szkolenia prowadzący nie zwracali uwagi na aktywizowanie uczestników. Szkoleni materiał znali tylko pamięciowo, nie potrafili go interpretować. Słabe lub niewłaściwe przygotowanie oficerów, podoficerów i szeregowych wpływało na ich indywidualne działania. Dowódcy strażnic słabo znali teren, a ich rozpoznanie było płytkie i mało przydatne do ochrony granicy. Schematycznie planowali oni służbę nie uwzględniając czynników mobilizujących i wyjaśniających żołnierzom cel ich działań. Przyczyna – według dowódcy WOP – tkwiła w tym, że dowódcy strażnic niewiele pracowali nad sobą i mało interesowali się żołnierzami. W rezultacie – zdaniem płk. Garbowskiego – wopista „(...) częściej sły szy stale powtarzane ogólniki, frazesy niż bezpośrednie żywe słowa, które zmobilizowałyby go do czujnej ochrony granicy.” Kontrola ruchu granicznego w batalionach portowych i MGPK była mało efektywna,

---

¹⁴ Ibidem.

a oficerowie nie zawsze przestrzegali zasad obowiązujących podczas przeszukiwania jednostek. Niedostateczna była jeszcze znajomość przez żołnierzy dokumentów obowiązujących w porcie upoważniających do wejścia na statek, dokumentów rybaków oraz tych obowiązujących w strefie nadgranicznej. Niewłaściwie kontrolowano jednostki rybackie i statki, nie znano ich budowy. Było to przyczyną szeregu nielegalnych przekroczeń granicy.¹⁵

Liczne niedociągnięcia, które stwierdzano podczas kontroli brygad WOP na początku lat pięćdziesiątych, świadczyły o tym, że nie udało się dokonać radykalnego postępu w dziedzinie szkolenia, nakazanego przez Dowództwo WOP. Duży wpływ na ten stan – moim zdaniem – miał brak stabilizacji kadrowej w tym okresie. Dopiero systematyczny napływ kadr oficerskich (absolwentów szkół oficerskich, w tym także OSWOP) poprawił ukończenie etatowe pododdziałów. W konsekwencji wpłynął także na lepszą realizację zadań szkoleniowo-wychowawczych. Skomplikowana sytuacja polityczna szczególnie w latach 1948-1953, miała istotny wpływ na ogólną atmosferę działalności służbowej w Wojskach Ochrony Pogranicza. Sprawiała ona, że kierownictwo MBP (jak i Dowództwo WOP) nie zachowało neutralności politycznej, a bezkrytycznie przenosiło na swoich podwładnych walkę polityczną, czyniąc jednocześnie tę formację instrumentem wykonawczym polityki PZPR. Analizując wyniki 1950 r. na odprawie z dowódcami brygad dowódca WOP wskazał na zadania, jakie stawia przed Wojskami Ochrony Pogranicza „Partia i Rząd Ludowy”. Miały one „wzmocnić obóz pokoju, jego siłę i potęgę, czujnie stać na straży naszych granic – granic pokoju, bronić zdobyczy mas ludowych naszego kraju, naszej ojczyzny.” Olbrzymie osiągnięcia polskiej klasy robotniczej – zdaniem płk. Garbowskiego – nie mogą wpłynąć na czujność wopistów, gdyż „wrogowie nasi nie pragnęliby niczego więcej jak właśnie tego, aby w naszych szeregach zapanował nastrój samouspokojenia, samozadowolenia i zarozumiałstwa. Oznaczałoby to zahamowanie dalszego rozwoju, osłabienie naszego wysiłku

---

¹⁵ ASG, sygn. 224/25, k. 32-113; Referat dowódcy WOP z odprawy dowódców brygad nt. Wyników jesiennej kontroli roku 1950; ASG, sygn. 153/1, k. 66-81; Rozkaz dowódcy 16 BWOP z 17.12.1952; ASG, sygn. 152/58, k. 50; Rozkaz specjalny nr 034 dowódcy WOP z 3.12.1951.

i ułatwienie wrogowi jego kreciej roboty. Nie wolno nam zapominać słów Tow. Stalina, że należy »utrwalić osiągnięte sukcesy i wykorzystać je planowo w celu dalszego posuwania się naprzód«. Wymaga to od nas wzmoczonego wysiłku, bolszewickiej uporczywości, głębokiej wnikliwości i wyostrejzonej czujności rewolucyjnej na wszystkich odcinkach naszej służby i pracy. W tych warunkach krytyka i samokrytyka powinna być nieprzerwanie działającą bronią mającą na celu usprawnienie całej naszej pracy».¹⁶

Stopniowa normalizacja sytuacji politycznej na arenie międzynarodowej po 1953 r. wpłynęła również na zmiany w WOP, szczególnie w organizacji służby granicznej oraz doskonaleniu żołnierzy. Wyraźne postępy w ochronie granicy państwowej odnotowano w 1954 r. i latach następnych. Według Dowództwa WOP wpływ na osiągane wyniki miało przede wszystkim szkolenie, jak i doświadczenie w organizowaniu oraz kierowaniu przez dowódców i sztaby procesem szkolenia wojsk.¹⁷

Oceniając złożony proces kształcenia i doskonalenia fachowego żołnierzy WOP, jego organizację oraz dobór tematyki szkoleniowej uważam, że był on mimo występujących usterek i braków właściwy i w efekcie przyniósł pożądane rezultaty. Na jego właściwe funkcjonowanie wpływ miało kilka czynników. Jednym z nich – być może najważniejszym – była kadra zawodowa, szczególnie oficerska. Napływ absolwentów ze szkół oficerskich i innych uczelni wojskowych, uzupełnianie przez kadre zawodową wykształcenia ogólnego, pozytywnie oddziaływał na proces edukacyjny podwładnych oraz ich dyscyplinę. Właśnie dzięki ich pracy szkoleniowo-wychowawczej osiągnane wyniki z roku na rok były lepsze.

---

¹⁶ ASG, sygn. 224/25, k. 32-113; Referat dowódcy WOP z odprawy dowódców brygad nt. wyników jesiennej kontroli roku 1950.

¹⁷ ASG, sygn. 1283/51, k. 103-120; Rozkaz nr 068 dowódcy WOP (Pismo nr 04020 z 19.11.1954); ASG, sygn. 1408/2, k. 309-318; Rozkaz dowódcy WOP nr 0162 z 28.12.1964; H. Jurewicz, *11 lat w służbie ochrony granic PRL*, „Biuletyn Wojsk Ochrony Pogranicza”, 1956, nr 3, s. 3-8; M. Opalka, *Organizacja i wyniki szkolenia kadry oficerskiej Kaszubskiej Brygady WOP w 1960 roku*, „Biuletyn Wojsk Ochrony Pogranicza”, 1961, nr 1, s. 66-74; E. Dostojewski, *Wojska Ochrony Pogranicza 20 lat na straży granic PRL*, „Biuletyn Wojsk Ochrony Pogranicza”, 1965, nr 2, s. 5-14; R. Wasilkowski, *Ochrona obiektów w pasie działania WOP*, „Biuletyn Wojsk Ochrony Pogranicza”, 1964, nr 1, s. 85-97.

Szkolenie ideowo-polityczne

Ważne miejsce w całości kształcenia działalności partyjno-politycznej i wychowawczej w Wojskach Ochrony Pogranicza zajmowało szkolenie partyjne i polityczne. Objęto nim oficerów, podoficerów zawodowych (nadterminowych), podoficerów służby zasadniczej, elewów szkół podoficerskich, szeregowych oraz pracowników cywilnych.

Od chwili powstania WOP do 1951 r. organizacja szkolenia „ideo-politycznego” (ideologicznego) przechodziła liczne zmiany. Wynikały one z przeprowadzonych w tej dziedzinie przeobrażeń w całych Siłach Zbrojnych.¹⁸ Ostatecznie model tego szkolenia w WOP ukształtował się w latach 1951-1952.

A. Organizacja szkolenia politycznego oficerów, podoficerów i szeregowych

Szkoleniem politycznym, tzw. „marksistowsko-leninowskim”, objęto całą kadre oficerską. Było przeprowadzane w trzech grupach przez 60 godzin w roku (6 w miesiącu) szkoleniowym, który rozpoczął się 1 grudnia 1950 r. i trwał do 30 września 1951 r. W następnym roku wprowadzono pewne zmiany w organizacji szkolenia. Polegały one na tym, że według tych zasad rozpoczęto szkolenie podoficerów zawodowych, będących na stanowiskach oficerskich, a całość szkolących się oficerów podzielono na 8 grup, podobnie jak w przypadku szkolenia fachowego. Ósmą grupę stanowili oficerowie polityczni,¹⁹ którzy oprócz szkolenia marksistowsko-leninowskiego odbywali jeszcze zajęcia metodyczne po 4 godziny miesięcznie. Prowadzono je w Wydziale Politycznym brygady oraz sekcjach politycznych batalionów.²⁰ Wymiar godzinowo-

---

¹⁸ J. Cytowski, *Wychowanie w Ludowym Wojsku Polskim w latach 1945-1970*, Warszawa 1987, s. 146; St. Zwoliński, *Organizacja i zadania organów politycznych ludowego Wojska Polskiego 1949-1955*, „WPH”, 1983, nr 2/3, s. 233-258; tenże, *Szkolenie polityczne i partyjne w ludowym Wojsku Polskim w latach 1945-1955*, „WPH”, 1976, nr 3, s. 215-229.

¹⁹ Do 1 czerwca 1950 r. funkcjonowało w WOP określenie „oficerowie polityczno-wychowawczy”. W tym dniu wszystkie struktury mające w nazwie „polityczno-wychowawczy” przemianowano na „polityczny” np. Zarząd Polityczny WOP; Rozkaz nr 024/50 ministra BP z 12.05.1950 r. [w:] J. Wodecki, *40 lat działalności partyjnej w Wojskach Ochrony Pogranicza*, Warszawa 1988, t. 5, s. 47.

²⁰ ASG, sygn. 153/50, k. 5-6; Uzupełnienie do zarządzenia Zarządu Politycznego WOP (ZPWOP) nr 052 z 5.01.1952; ASG, sygn. 153/30, k. 115-117; Zarządzenie

wy szkolenia politycznego oficerów zmieniał się w późniejszych latach. Analizując programy szkolenia oficerów z lat 1952/1953, 1957 i 1965 zauważa się spadek liczby godzin przeznaczonych na zajęcia polityczne. Wzrasta natomiast jego procentowy udział w całości planowanego szkolenia. Na początku lat pięćdziesiątych liczba godzin zajęć politycznych w poszczególnych grupach szkoleniowych była zróżnicowana. W późniejszym czasie dla wszystkich obejmowała taką samą liczbę godzin. Ich jednakowa liczba nie oznaczała jednak, że procentowy udział w przedmiotowym programie poszczególnych grup był taki sam. Na szkolenie polityczne w roku szkolnym 1952/1953 przypadało 13 – 28%, w 1957 – 20 do 22%, a w 1975 – 20 do 24,3%. Pewnym modyfikacjom poddawano również jego program. Był on wariantowy i różnił się liczbą godzin na poszczególne tematy.

Wydarzenia, które miały miejsce w Polsce 1956 r. wpłynęły na tematykę szkoleniową. Miała być ona zbliżona do zainteresowań i potrzeb kadry oficerskiej. Obejmowała wybrane zagadnienia z dziedziny wychowania wojskowego, historii, nauki wojennej oraz aktualnych problemów na świecie i w Polsce. Nie uległa natomiast zmianie organizacja i zasady szkolenia. Odtąd przez cały czas samodzielna praca uczestników szkolenia stała się zasadniczą formą ich edukacji, a wykłady czynnikiem nadającym właściwy kierunek pracy samodzielnej oraz określającym jej ramy i zakres. Seminaria miały mieć charakter sprawdzenia wyników pracy samodzielnej, a także służyć wymianie poglądów na określone zagadnienia i rozstrzygać ujawniane wątpliwości.²¹

Organizacja szkolenia podoficerów zawodowych (nadterminowych) była podobna do schematu obowiązującego żołnierzy służby zasadniczej. W maju 1950 r. wprowadzono zasadę (obowiązującą w Wojsku Polskim), że każdy temat szkolenia politycznego żołnierzy służby zasadni-

---

nr 011/Polit. zastępcy dowódcy WOP d/s politycznych z 6.02.1952; ASG, sygn. 153/32, k. 303-312; Zarządzenie 0120/Polit. zastępcy dowódcy WOP d/s politycznych z 21.11.1952; ASG, sygn. 626/34, k. 156-164; Program szkolenia marksistowsko-leninowskiego oficerów i szkolenia pracowników cywilnych na rok 1954/55.

²¹ ASG, sygn. 628/33, k. 476-505; Wnioski dotyczące założeń szkolenia ideologicznego kadry w wojsku na rok szkolny 1956/57; *Wytyczne i program szkolenia politycznego generalów, oficerów, podoficerów i szeregowców oraz tematyka referatów lektorskich na rok szkoleniowy 1957/58* (wydawnictwo MON - GZPWP), Warszawa, październik 1957.

czej był realizowany w ciągu 6 godzin. Zajęcia składały się z trzech dwugodzinnych części: wykładu, nauki własnej i seminarium. Wprowadzone w 1950 r. rozwiązania organizacyjne szkolenia politycznego podoficerów zawodowych, nadterminowych, służby zasadniczej oraz szeregowych funkcjonowało do końca 1957 r. Ten model szkolenia obowiązywał również elewów szkół podoficerskich i szeregowych z Ośrodka Wyszakowania Poborowych (OWP). Od 1958 r. zajęcia polityczne z podoficerami i szeregowcami prowadzono według jednolitego programu dwa razy w tygodniu po dwie godziny. W miesiącu na zrealizowanie tematów programowych przeznaczano 12 godzin, a na aktualne – 4. Formy prowadzenia zajęć politycznych (pogadanka, praca samodzielna, zajęcia seminaryjne) odpowiadały wymogom szkolenia i wychowania żołnierzy szczególnie do 1956 r. Uznawano, że należy je nadal traktować jako podstawowe formy szkoleniowe. Uważano również za konieczne, aby położyć większy nacisk na dyskusyjne metody szkolenia.²² W dyskusji żołnierze mogli znaleźć rozwiązanie nurtujących ich problemów. Ta forma zajęć była wygodniejsza, gdyż jak poprzednie nie krępowała wypowiedzenia myśli.

B. Treści szkolenia politycznego

Treści szkolenia wynikały z zadań i celów wychowawczych, stawianych w tym czasie w Wojskach Ochrony Pogranicza. Obejmowały one następujące kierunki:

- „– wychowywanie wopistów w duchu postępowych i rewolucyjnych tradycji narodu i oręża polskiego,
- rozwijanie i utrwalanie przyjaźni z ZSRR i braterstwa broni z Armią Radziecką oraz innymi państwami demokracji ludowej,
- kształtowanie patriotyzmu i dumy z osiągnięć Polski w okresie utrwalania władzy ludowej i budownictwa podstaw socjalizmu,

---

²² ASG, sygn. 626/34, k. 156-164; Program szkolenia marksistowsko-leninowskiego i politycznego na rok 1954/55; ASG, sygn. 466/32, k. 96-104; Wytoczne organizacyjno-metodyczne szkolenia politycznego szeregowych i podoficerów na rok 1956/57; *Wytoczne i program*, op.cit., s. 10.

- kształtowanie nieprzejednanej postawy wobec wszystkich sił wrogich socjalizmowi,
- kształtowanie naukowego światopoglądu i utrwalenie postaw laickich;
- rozwijanie cech moralno-bojowych żołnierzy WOP, umocnienie przekonania o potrzebie wzorowego pełnienia służby granicznej, wysokiej dyscypliny i poszanowania porządku wojskowego”.²³

Ponadto zasadniczym celem szkolenia oficerów było kształtowanie jednolitych poglądów – jako części składowej aparatu PRL – na politykę wewnętrzną i zagraniczną Polski, przygotowania tej kadry do wykonywania wynikających z tej polityki zadań wojskowych i polityczno-wychowawczych.

Treści szkolenia politycznego żołnierzy WOP wynikały więc z przyjętej i realizowanej w tamtych latach partyjnej i rządowej polityki w naszym kraju. Zmieniały się one także w zależności od aktualnych potrzeb politycznych PZPR i kierownictwa wojska.

Zasadniczą grupę tematów w programie szkolenia politycznego stanowiły tematy o specyficznym pojmowaniu treści patriotycznych. Obejmowały one zagadnienia tzw. postępowych i rewolucyjnych tradycji naszego narodu oraz problemy aktualne, związane z „osiągnięciami Polski Ludowej”. Kryteria klasowe sprawiły jednak, że z całego dziedzictwa naszej wielowiekowej historii wybierano tylko te wartości, które miały przemawiać do uczuć żołnierzy i potwierdzać głoszone tezy. Miały też jak najlepiej służyć przygotowaniu ich „do walki z wrogiem zewnętrznym oraz reakcyjnym podziemiem w obronie władzy ludowej i programu reform demokratycznych.” Tradycje z przeszłości łączono z aktualnymi zagadnieniami życia kraju i wojska. Podkreślano ciągłość tradycji narodowych, chociaż niektóre z nich pomijano lub celowo przemilczano. Objaśniano tendencyjne przyczyny i skutki wydarzeń współczesnych. Wyjaśniano istotę przemian socjalistycznych, kształtowano pozytywny stosunek żołnierzy do PZPR, ZSRR, ówczesnego rządu polskiego i ustroju socjalistycznego, a szczególnie negatywny do np. „zdrajców

---

²³ ASG, sygn. 151/32, k. 443-447; Zarządzenie zastępcy dowódcy 4 Brygady WOP d/s politycznych dot. Szkolenia politycznego i partyjnego szeregowych, podoficerów i oficerów WOP; *Wytyczne i program*, op. cit., s. 6-7.

narodu polskiego, szpiegowsko-dywersyjnej organizacji Tatarów i innych”. Dyskutowano nad konstytucją PRL z 1952 r. Wskazywano na znaczenie sojuszu robotniczo-chłopskiego i jego rolę w rozwoju Polski Ludowej. Obok zagadnień krajowych dość „dokładnie” omawiano państwo „obozu demokracji i socjalizmu.” „W budzeniu uczuć przyjaźni do ZSRR” dominującą rolę odgrywała problematyka współczesnej walki żołnierzy polskich i radzieckich na wschodzie w II wojnie światowej. Dużo uwagi poświęcano propagowaniu „radzieckich osiągnięć społeczno-politycznych i gospodarczych”, wyjaśnianiu roli WKP(b) i KPZR w budowie komunizmu oraz „historyczną rolę tow. Stalina w dziejach ZSRR”. Omawiano istotę dwustronnych układów „o przyjaźni, współpracy i wzajemnej pomocy”, które miały otwierać nowy etap we wzajemnych stosunkach między obydwojema krajami. Nie pomijano także spraw państw walczących o tzw. wyzwolenie narodowe i społeczne.²⁴ Obok tych treści w szkoleniu politycznym podejmowano problematykę wojskową. Mówiono m.in. o cechach moralno-politycznych i bojowych żołnierzy WOP, o potrzebie bezwzględnego wykonywania rozkazów dowódców, o metodach działania wywiadów „imperialistycznych.” Omawiano także tradycje bojowe WOP „o utrwalenie władzy ludowej” oraz patriotyczne, jak też zagadnienia współpracy żołnierzy WOP z ludnością cywilną pogranicza w ochronie granicy państwowej.²⁵

Tematyka uwzględniona w programie szkolenia politycznego żołnierzy WOP była szeroka. Nie ograniczała się do zagadnień ściśle wojskowych. Dobierając stosowną tematykę do określonych celów – jakie wówczas realizowano w szkoleniu ideologicznym – celowo tworzono w świadomości uczestników fałszywy obraz. Program szkolenia żołnierzy, który łączył w jedną całość wyszkolenie i wychowanie, miał bowiem kształtować żołnierza „świadomego i ofiarnego doskonale znającego swoje rzemiosło”, na dziś i jutro (po wyjściu do cywila) dla ówczesnej władzy.

²⁴ St. Zwoliński, op. cit., s. 232-239.

²⁵ ASG, sygn. 626/36, k. 243-245; Program szkolenia politycznego szeregowych i podoficerów WOP na rok 1954/1955; ASG, sygn. 226/2, k. 133-135; Zarządzenie nr 067/Polit. szefa GZPWP z 27.07.1951; T. Tymicki, C. Rutkowski, *Pogłębiajmy pracę z ludnością cywilną*, „Biuletyn Wojsk Ochrony Pogranicza”, 1955, nr 1, s. 38-44.

Szkolenie partyjne

Obok szkolenia politycznego funkcjonowało w WOP także szkolenie partyjne. Obejmowało ono członków i kandydatów PZPR, a w późniejszym okresie również bezpartyjnych. Było ściśle związane z funkcjonowaniem w jednostkach WOP organizacji partyjnej i młodzieżowej. Początki zorganizowanej działalności tych organizacji sięgają roku 1948. Trzy lata później organizacja partyjna miała już wykształcone struktury organizacyjne i wybrane do nich władze. Szkolenie partyjne w WOP obowiązywało od 1949 r. Naczelnym jego zadaniem, jak to wówczas określono, było: „upowszechnianie wśród aktywu partyjnego i żołnierskiego teoretycznych podstaw naukowego socjalizmu, pogłębianie wiedzy o partii, propagowanie programu PZPR w procesie budownictwa podstaw socjalizmu oraz jego roli w życiu wojska”.²⁶

Na początku 1950 r. szkolenie partyjne członków i kandydatów PZPR realizowane było w następujących formach:

- a) szkolenie partyjne szeregowych i podoficerów – członków i kandydatów PZPR;
- b) brygadowe i batalionowe kursy partyjne;
- c) brygadowa szkoła partyjna (BSzP).

Do BSzP kierowano wszystkich oficerów politycznych Wydziału Politycznego brygady i sekcji politycznych batalionów oraz oficerów informacji. W pewnych uzasadnionych wypadkach na tę formę szkolenia partyjnego można było kierować oficerów innych służb tj. wyróżniających się aktywistów partyjnych, którzy ukończyli kurs partyjny na szczeblu brygady z wynikiem bardzo dobrym lub dobrym.²⁷

Dowódca brygady, zastępca dowódcy brygady ds. politycznych i szef Wydziału Informacji objęci zostali samokształceniem partyjnym.²⁸

Nowym elementem szkolenia partyjnego wprowadzonym w 1952 r. była „Dwuletnia Szkoła Partyjna”.²⁹

²⁶ J. Cytowski, op. cit., s. 146–150; J. Wodecki, op. cit., t. 1, s. 111-115.

²⁷ ASG, sygn. 151/32, k. 443-447; Zarządzenie zastępcy dowódcy 4 BWOP d/s politycznych dot. szkolenia politycznego i partyjnego szeregowych, podoficerów i oficerów WOP.

²⁸ J. Wodecki, op. cit., t. 1, s. 113.

²⁹ ASG, sygn. 153/30, k. 5-6; Uzupełnienie do zarządzenia ZP WOP nr 052 z 9.11.1951.

W następnym roku szkolnym (1952/53) struktura szkolenia partyjnego ulega pewnym zmianom. Objęto nim wszystkich oficerów politycznych, sekretarzy POP i OOP oraz przewodniczących zarządów ZMP brygady i batalionów. Na zasadach dobrowolności włączono do szkolenia partyjnego oficerów liniowych i innych służb, podoficerów służby nadterminowej – członków PZPR i aktywistów bezpartyjnych; pracowników cywilnych – członków partii. W ramach tego szkolenia przyjęto następujące formy:

- a) grupy szkolenia partyjnego;
- b) brygadową (dywizyjną) szkołę partyjną;
- c) koła szkolenia partyjnego;
- d) szkolenie starszego aktywu partyjnego.

Nauka w grupie szkolenia partyjnego stała się pierwszym stopniem tej edukacji. W następnym roku dodano jeszcze jeden element tj. grupy studiowania statutu PZPR. Pod koniec 1955 r. anulowano dotychczas funkcjonujący system i programy szkolenia partyjnego oraz marksistowsko-leninowskiego wprowadzając nowy. Nowa struktura obejmowała:

- grupy studiowania statutu PZPR – na bazie POP,
- grupy studiowania przedmiotów społecznych (historii Polski, KPZR, ekonomii politycznej, materializmu dialektycznego i historycznego) – przy sztabie brygady.³⁰

Program historyczny zawierał następujące zespoły zagadnień: „walkę narodowowyzwoleńczą na obecnym etapie, problemy współczesnego rozwoju międzynarodowego, wybrane zagadnienia ekonomiczno-społeczne i politycznego rozwoju Polski, różnorodność form przejścia do socjalizmu, wybrane zagadnienia światopoglądowe.”

Z zespołów tych miał być wybrany ten budzący wśród uczestników szkolenia największe zainteresowanie. Formą pracy miało być samodzielne studiowanie tych zagadnień oraz dyskusje nad wybranymi problemami.³¹

---

³⁰ ASG, sygn. 153/32, k. 62-67; Zarządzenie nr 094 zastępcy dowódcy WOP ds. politycznych z 3.10.1952.

³¹ ASG, sygn 466/32, k. 82-94; Wytoczne w sprawie szkolenia ideologicznego w roku szkoleniowym 1955/56 w WOP.

Tak, jak w przypadku szkolenia politycznego, szkolenie partyjne podporządkowane było aktualnym potrzebom PZPR. Stanowiło ono system ideologicznego oddziaływania na kadre, żołnierzy służby zasadniczej i pracowników cywilnych oraz przygotowywanie ich do tego oddziaływania w środowisku cywilnym. Objęło problematykę: historii Polski i polskiego ruchu robotniczego; historii ZSRR, WKP(b), KPZR; ekonomii politycznej kapitalizmu i socjalizmu; materializmu dialektycznego i historycznego; podstawowe zagadnienia sytuacji wewnętrznej i międzynarodowej Polski oraz metodykę pracy partyjno-politycznej w wojsku. Część programowych godzin szkoleniowych przeznaczona była na omówienie aktualnych zagadnień społeczno-politycznych, ekonomicznych i wewnątrzpartyjnych.

Tak ogólnie zaprezentowana problematyka szkolenia partyjnego nie jest jednak precyzyjna, gdyż w większości wymienionych dziedzin były to tylko wybrane problemy. Kierując się kryteriami klasowymi historię Polski przedstawiano jako walkę klasową.³² Ekspozowano więc tylko te jej fragmenty, które najlepiej służyły udowodnieniu określonych teorii przedstawionych na zajęciach. Historią nie można bowiem nazwać zajęć na takie tematy jak:

- 1) „Stalin – współpracownik walki Lenina o przygotowanie i przeprowadzenie WSRP oraz bezpośredni organizator zwycięstw Armii Czerwonej nad obcą interwencją i burżuazyjno-obszarniczymi białogwardzistami”;
- 2) „Stalin – organizator budownictwa socjalizmu w ZSRR”;
- 3) „Stalin – organizator zwycięstw nad faszysmem niemiecko-japońskim w Wielkiej Wojnie Narodowej ZSRR”;
- 4) „Stalin – wielki budowniczy komunizmu w ZSRR - wódz mas pracujących całego świata w walce o pokój, wielki przyjaciel Polski.”

Na zagadnienia te przeznaczono 16 godzin lekcyjnych. Inne tematy zajęć to m.in.:

- 1) „Rewolucyjna działalność tow. Bieruta w latach międzywojennych przeciwko faszysmowi i uciskowi społecznemu i narodowemu”;

---

³² ASG, sygn. 628/33, k. 476-505; Wnioski dotyczące założeń szkolenia ideologicznego kadry w wojsku na rok szkolny 1956/57.

- 2) „Tow. Bierut – organizator i przywódca mas pracujących w walce z faszyzmem hitlerowskim w latach okupacji”;
- 3) Tow. Bierut – przywódca narodu polskiego w walce o zbudowanie socjalizmu, nieugięty bojownik o pokój i przyjaźń między narodami.”

Tematom tym poświęcono 14 godzin.³³

Zagadnienia historyczne łączono z aktualnymi zagadnieniami kraju i wojska. Objaśniano przyczyny i skutki wydarzeń współczesnych, znanych żołnierzom, np. „Nauki procesu bandy Tatar. Splot spychalszczyzny z dywersyjno-szpiegowską bandą Tatar.”³⁴

Obok wybranych zagadnień historycznych i współczesnych szeroko uwzględniano problematykę nauki marksistowsko-leninowskiej, przede wszystkim zagadnienia filozoficzne i ekonomiczne. Na szkoleniu partyjnym zapoznawano słuchaczy z teorią rozwoju społecznego i rewolucji socjalistycznej, z podstawowymi tezami marksizmu-leninizmu o walce klasowej, kierowniczą rolę partii komunistycznej i rolę klasy robotniczej w rewolucji socjalistycznej oraz w budownictwie socjalizmu.³⁵

Szkolenie partyjne prowadzone w WOP poprzez celowo dobraną tematykę służyło indoktrynacji kadry, żołnierzy służby zasadniczej i pracowników cywilnych. Nie zapewniało ono wysokiej świadomości uczestników, gdyż nie chciano wychowywać świadomych, samodzielnie myślących żołnierzy i obywateli, lecz posłusznych wykonawców. Jego wyraźna tendencyjność i jednostronność przyniosła tylko szkody.

Praca kulturalno-oświatowa

Obok wielu elementów, które wpływały na proces wychowania żołnierzy, wymienić należy także pracę kulturalno-oświatową. Ośrodkami tej pracy – w warunkach brygad WOP – były świetlice żołnierskie i brygadowy klub oficerski. Instrukcja o pracy świetlicowej w WOP, która ukazała się w 1952 r., ujmowała w ramy organizacyjne całą tę działalność w pododdziałach granicznych. Powstały wówczas w brygadach

---

³³ ASG, sygn. 153/29, k. 351-357; Program dla oficerów (historia).

³⁴ ASG, sygn. 153/29, k. 369-370; Tematyka szkolenia partyjnego na I kwartał 1953.

³⁵ ASG, sygn. 153/21, k. 161; Program szkolenia partyjnego na marzec 1952.

społeczne żołnierskie rady świetlicowe, które ją prowadziły. Praca ta była mocno nasycona treściami ideowo-politycznymi, wiązano ją z zadaniami służby granicznej, wyszkolenia bojowego i politycznego.³⁶ W tym okresie notowano bujny rozkwit amatorskiej twórczości artystycznej. Ukazywała ona żołnierską służbę, ofiarność i poświęcenie oraz odpowiedzialność wopistów. Nawiązywała także do ważniejszych wydarzeń historycznych i rocznicowych. Zespoły prezentowały swój program nie tylko żołnierzom brygady, ale również społeczeństwu pogranicza.³⁷ Amatorska twórczość artystyczna nie stanowiła jednak podstawowej formy pracy kulturalno-oświatowej w pododdziałach brygady. Najistotniejsze było to, co działo się w dniach wolnych od zajęć służbowych oraz w czasie wolnym od służby. Wcześniej do 1948 r. działalność świetlic była niezwykle uboga. Spowodowane to było przede wszystkim brakiem jakiegokolwiek wyposażenia. W tym czasie świetlice traktowano jako miejsce, w którym prowadzi się zajęcia polityczne, gdzie można napisać list, przeczytać gazetę lub zorganizować rozrywkę według pomysłu żołnierzy. Na przełomie lat 1948/49 zaczęto zmieniać dotychczasowe zapatrzywania na żołnierski czas wolny. Do strażnic WOP zaczęły dojeżdżać kina objazdowe z brygady i instytucji cywilnych. W żołnierskich świetlicach pojawiły się również zespoły z zakładów pracy. W tym czasie zaczęto wprowadzać podstawowy sprzęt kulturalny tj. różne gry, adaptery oraz pierwsze radioodbiorniki. Były też książki.

Treść pracy świetlicowej – zgodnie z zaleceniami koncentrować się miała głównie wokół zabezpieczenia politycznego zajęć liniowych i ży-

---

³⁶ ASG, sygn. 153/29, k. 153/29, k. 371-377; Plan szkolenia partyjnego w Brygadowej Szkole Partyjnej.

³⁷ „Celem prowadzenia pełnowartościowej pracy politycznej w jednostkach WOP jest systematyczne korzystanie z bogatych doświadczeń Armii Radzieckiej i pogłębienie swych wiadomości ideologicznych na podstawie radzieckich dzieł naukowych, podręczników, czasopism, zwłaszcza z dziedziny nauki o rozwoju społeczeństwa ludzkiego, ekonomii, filozofii oraz historii. Znajomość współczesnej literatury radzieckiej daje nam możliwość poznania życia narodów radzieckich, ich walk w obronie ojczyzny oraz wielkiego dzieła budownictwa komunizmu w ZSRR. Doświadczenia radzieckie są dla naszego oficera politycznego drogowskazem w codziennej pracy i nauce. Bez korzystania z tych bogatych źródeł nie sposób znaleźć właściwego podejścia w pracy nad wychowaniem żołnierza – strażnika granic Polski Ludowej”; ASG, sygn. 152/70, k. 152; Zarządzenie zastępcy dowódcy 16 Brygady WOP nr 017 z 3.05.1951.

cia pododdziału w ścisłym powiązaniu z aktualnymi wydarzeniami i szkoleniem. W myśl tej instrukcji praca świetlicowa obejmowała m.in.:

- organizowanie konkursów ze znajomości broni, regulaminów,
- przeprowadzanie gawęd na tematy szkolenia liniowego,
- dyskusje nad książkami traktującymi o wojnie i wojsku, np. *Szosa Wołokołomska*, *Jak hartowała się stal*, *Kawaler złotej gwiazdy*, *Ludzie o czystym sumieniu*,
- organizowanie zebrań dyskusyjnych na temat oglądanych filmów i przeczytanych książek,
- prace związane z dekoracją świetlicy.

Podczas opracowywania tygodniowych planów świetlicowych należało brać pod uwagę podane ramowe wytyczne pracy świetlicowej. Określały one, że w poniedziałek należało prowadzić tygodniowe przeglądy świetlicowe oraz naukę śpiewu. We wtorek miała być gawęda na temat szkolenia liniowego, powiązana z aktualnymi zagadnieniami politycznymi. Środa przeznaczona była do dyspozycji organizacji partyjnej i młodzieżowej. Niezorganizowani mieli w tym czasie czytać prasę i książki. W czwartek odbywała się gawęda polityczna według programu ZP WOP, a także dyskusja nad ostatnio widzianym filmem. Piątek przeznaczony był na dyskusję nad przeczytaną książką o treści wojskowej, względnie na dyskusję nad artykułem z pisma WOP „Granica” lub naukę śpiewu oraz gry towarzyskie. W sobotę była gawęda dyscyplinarna, którą co drugi tydzień prowadził dowódca pododdziału, na podstawie danych uzyskanych przez pododdział. Podczas tych gawęd przekazywane były wytyczne dla dowódców drużyn i szeregowych do szkolenia na następny okres. Niedziela była przeznaczona w całości na organizację rozrywek, imprez sportowych i oświatowych (konkursów, zbiorowych wyjść do kina, wycieczek krajoznawczych) oraz na indywidualne przepustki i naukę własną.

Jednak praca kulturalno-oświatowa nie mogła być prowadzona z jednakowym natężeniem w pododdziałach granicznych, w których – obok zajęć codziennych i szkolenia – żołnierz pełnił 8-godzinną służbę graniczną. Podobnie było w pododdziałach szkolnych i przysztabowych. Stąd i ta uboga w treści działalność kulturalno-oświatowa była realizowana tylko formalnie, a jej wpływ na poziom dyscypliny różny (zob. tabele nr 6, 7 i 8).

Prócz tego były również przedsięwzięcia realizowane bez względu na czas i miejsce. Jedną z imprez, nad którą pracował cały aparat polityczny, były obchody kolejnych rocznic urodzin Józefa Stalina. Przypadały one na dzień 21 grudnia. Z tej okazji należało odpowiednio udekorować świetlicę oraz wydać specjalne numery gazetek ściennych. Należało też zorganizować zbiorowe czytanie życiorysu Stalina (krótki życiorys Stalina oraz urywki dzieł literackich o Stalinie). W popularyzacji działalności Stalina uwzględniać należało udział Stalina w przygotowaniu i kierowaniu Wielką Rewolucją Październikową, kierowaniem przebudową ZSRR oraz walką przeciwko hitlerowskim najeźdźcom. Należało też akcentować wkład Stalina w walkę o pokój oraz jego wkład do nauki marksizmu – leninizmu.

W ramach pracy świetlicowej działały koła studiujące życiorysy przywódców partyjnych i państwowych. Na pierwszym miejscu była oczywiście osoba „tow. Stalina”. Proponowano, aby formą pracy kółek było wspólne czytanie i dyskusja nad życiorysem J. Stalina. Zajęcia takie odbywały się raz w miesiącu. Należało na nich przeczytać i omówić jeden rozdział z książki lub jeden materiał pomocniczy.

W świetlicach żołnierskich pod hasłem „Przyjaźń z ZSRR, pomoc ZSRR, przykład ZSRR – oto podstawowe źródło naszych zwycięstw” urządzano specjalne kąciki nt. miesiąca pogłębiania przyjaźni polsko-radzieckiej.

Przełomem w tej dziedzinie był rok 1956. Zaczęto wtedy poszukiwać innego modelu działalności kulturalno-oświatowej w Wojskach Ochrony Pogranicza. Miał on być odmienny od tego, który dotąd funkcjonował. Nowy model nadawał pracy kulturalno-oświatowej większą niż dotychczas, rangę w wychowaniu żołnierzy i uznawał ją za składową część tego procesu.

Powinna się ona rozwijać w trzech zasadniczych kierunkach: działalności rozrywkowej i sportowej; działalności kulturalno-artystycznej oraz działalności oświatowej. Zostały również określone zadania dla wszystkich dowódców i oficerów politycznych poszczególnych szczebli. Należało do nich:

- a) udzielanie skutecznego poparcia w każdej pożytecznej inicjatywie społecznej odnoszącej się do pracy kulturalno-oświatowej;

- b) sprawowanie nadzoru i opieki nad pracą poszczególnych zarządów klubów i świetlic;
- c) przydział odpowiednich pomieszczeń na ośrodki kulturalno-oświatowe (kluby, świetlice) oraz zaopatrywanie ich w odpowiedni sprzęt i materiały;
- d) kierowanie i kontrolowanie pracy kulturalno-oświatowej w podległych pododdziałach.

Wprowadzone na fali ogólnych przemian w naszym kraju zmiany w działalności kulturalno-oświatowej spowodowały, że stała się ona nową formą działalności wychowawczej. Przestała być przedłużeniem propagandowego oddziaływania na żołnierzy. Miała odtąd wychowywać przez kulturę i dla kultury. W procesie tym należało rozwijać wyobraźnię i uczucia oraz kształtować nawyki twórczego działania.

Realizowany w WOP proces szkoleniowo-wychowawczy spełniał określone wymogi indoktrynacji żołnierzy. Po pierwsze – miał kształtować zakładane umiejętności i nawyki niezbędne żołnierzowi Wojsk Ochrony Pogranicza do właściwej i skutecznej ochrony granic państwa. Po wtóre – kształtować odpowiednie poglądy, przekonania i postawy przyjęte w tamtym czasie „za jedynie słuszne i obowiązujące.” Pierwszemu celowi służył system szkolenia fachowego. Był on prowadzony z różnym powodzeniem. Osiągane przez brygady nadmorskie wyniki w ochronie granicy państwowej świadczyły, że się sprawdził. Jego skuteczność zależna była przede wszystkim od możliwości intelektualnych i zainteresowania samych dowódców strażnic i batalionów problematyką wyszkolenia podwładnych. O ile problematyka szkolenia ogólnowojskowego, granicznego i morskiego realizowanego w WOP w okresie 1949-1965 nie budziła większych zastrzeżeń, to w świetle dzisiejszych ocen całokształt działalności szkolenia partyjno-politycznego budzi uzasadnione wątpliwości. Proces ten, jak zaznaczyłem wcześniej, stawiał sobie za cel kształtowanie „odpowiednich”, akceptowanych przez władze poglądów, przekonań i postaw i związanie żołnierzy i pracowników WOP z władzą komunistyczną. Szkolenie polityczne i partyjne było pogłębioną formą propagandy marksizmu – leninizmu w wydaniu dogmatycznym, odbiciem sytuacji i prezentowanych poglądów politycznych tamtego okresu. Czas, a wraz z nim zachodzące zmiany, je zweryfikował.

Jak już przedstawiono, tematyka szkolenia „ideologicznego” pokazywała przede wszystkim obraz Polski tamtego okresu, a więc obraz zniekształcony, nieprawdziwy. Miała też pokazać: „jakim krajem była Polska pod rządami burżuazji i obszarnictwa”, zapoznać żołnierzy z osiągnięciami naszego ludu, w budownictwie pod kierownictwem PZPR i władzy ludowej, przy stałej i braterskiej pomocy ZSRR, „wzbudzać zapał do sprawy budownictwa socjalistycznego.” Szkolenie tej grupy miało „dać podstawowe wiadomości o Związku Radzieckim, o jego osiągnięciach zdobytych pod kierownictwem WPK(b) i Generalissimusa J. Stalina, wychowywać w duchu serdecznej przyjaźni do Związku Radzieckiego i braterstwa broni z Armią Radziecką.” Miało ono również „pokazać sytuację mas ludowych w krajach kapitalistycznych, wzrost nędzy i wyzysku ludzi pracy, pokazać jednocześnie ich walkę z rządami burżuazji i anglo-amerykańskimi podżegaczami wojennymi. Wychowywać żołnierzy w duchu ostrej nienawiści do imperialistów, a szczególnie imperialistów amerykańskich i angielskich.”

Temu jednostronnemu szkoleniu służyła odpowiednio dobrana literatura, dostarczająca prowadzącym szkolenie oraz szkolącym się „argumentów” potwierdzających głoszone treści. Inne książki (szczególnie dotyczące m.in. II Rzeczypospolitej) zostały wycofane i nie wolno było ich wykorzystywać.

Na efekty takiego szkolenia – obok odpowiednio dobranej literatury – wpływ wywierał cały aparat partyjno-dowódczy, jak również poziom przygotowania wykładców i kierowników grup szkolenia politycznego oraz uczestników tego szkolenia. Większość Polaków (m.in. byłych żołnierzy WOP) dopiero niedawno miała okazję przekonać się, jak dalekie od prawdy były wpajane im wtedy przekonania i poglądy. Wielu z nich bardzo boleśnie przeżyło ich konfrontację z rzeczywistością i prawdą historyczną.

Tabela nr 1

Przedmiotowy podział godzin szkolenia oficerów WOP w 1957 r.

Lp.	Przedmioty	Liczba godzin w poszczególnych grupach szkoleniowych									
		dowódcy brygady	szefa sztabu brygady	szefa służby tyłów brygady	dowódców strażnic	zastępców dowódcy strażnicy	oficerów GPK	dowódców batalionów szkolnych	dowódcy samodzielnej grupy manewrowej	oficerów pododdziałów przy-sztabowych	oficerów zwia- du
1.	polityczne	32	32	32	32	32	32	32	32	32	–
2.	graniczne	27	27	10	28	28	25	25	25	16	18
3.	taktyka	42	42	–	30	30	–	20	30	30	–
4.	strzeleckie	15	15	15	15	15	15	20	20	15	15
5.	WF	2	2	4	6	6	6	4	10	10	4
6.	terenoznawstwo	4	4	–	10	10	6	6	12	12	–
7.	łączność	4	4	–	6	6	6	6	6	6	–
8.	regulaminy	2	2	2	9	9	5	2	9	14	7
9.	musztra	6	6	4	8	8	9	–	–	9	4
10.	tajne dowodzenie	4	4	4	4	4	4	4	4	4	–
11.	wyszkolenie tyłów	–	–	69	–	–	–	–	–	–	–
12.	chemiczne	–	–	4	4	4	4	4	4	4	–
13.	dyspozycyjne	6	6	–	8	8	8	5	8	8	–
	Razem godzin	144	144	144	160	160	120	128	160	160	48

Źródło: ASG, sygn. 468/117, k. 1-6.

Tabela nr 2

Przedmiotowy podział godzin szkolenia oficerów WOP w 1965 r.

Lp.	Przedmioty	Liczba godzin w poszczególnych grupach			
		dowódcy brygady, szefa sztabu brygady	zastępcy dowódcy brygady ds. liniowych, pom. dowódcy oddziału	dowódcy i z-cy dowódcy strażnicy	dowódcy oddziału, oficerowie zwiadu
1.	polityczne ¹	28	28	28	28
2.	taktyka	30	30	36	17
3.	zwiadowcze	2	2	–	40 ²
4.	obrona przed bronią ma- sowego rażenia (opbmar)	17	15	11	9
5.	strzeleckie	6	6	6	4
6.	łączność	7	7	10	2
7.	sanitarne	12	12	12	6
8.	metodyka strzelania	4	4	4	–
9.	szkolenie kwatermis- trzowskie	21 ³	–	–	–
10.	godziny dyspozycyjne	6	6	6	6
11.	informacja wojskowa	2	2	2	2
	Razem godzin	139	116	115	114

Uwagi: 1 – w ciągu całego roku;

2 – w ciągu całego roku 36 godzin;

3 – szkolenie kwatermistrzowskie organizują kwatermistrzowie brygad (oddziałów) według własnych programów.

Źródło: ASG, sygn. 1408/2, k. 394.

Tabela nr 3

Zestawienie ilościowe kandydatów do Podoficerskich Szkół WOP
 oraz SSM WOP
 (wykonano 10 lutego 1954 r.)

Lp.	Jednostka WOP	Szkoła Podoficerska					SSM WOP	Razem
		Linkowa	Łączności	Sanitarna	Weterynarii (podkuwacze)	Saperów		
1.	3 B WOP	120	30	4	5	2	30	191
2.	4 B WOP	180	38	5	6	3	30	262
3.	5 B WOP	128	30	4	6	2	30	200
4.	8 B WOP	140	32	4	5	2	30	213
5.	9 B WOP	140	30	4	5	2	30	211
6.	12 B WOP	180	40	5	6	3	45	279
7.	15 B WOP	108	24	4	4	2	30	172
8.	16 B WOP	164	40	5	4	2	45	260
9.	19 B WOP	72	15	3	4	–	15	109
10.	22 B WOP	72	23	3	4	–	20	122
11.	23 B WOP	80	23	4	5	–	20	132
12.	26 B WOP	108	30	5	6	2	30	181
Ogółem		1492	355	50	60	20	355	2332

Źródło: ASG, sygn. 1280/1, k. 8.

Tabela nr 4

Ilościowe zestawienie poborowych rocznika 1939 (przyjętych do WOP jesienią 1958 r.) przewidzianych do przeszkolenia specjalistycznego w Ośrodku Szkolenia Poborowych

Nazwa jednostki	Rodzaj specjalności														Ogółem
	Łączności	Samochođ.	Sanitariusz	Uzbrojenia	Podkuwaczy	kucharzy	Obsługa CKM	Obsługa PKM	Obsługa moździerzy	Obsługa dział bezodrzutowych	Saper	Chemik	Personel pomocniczy kwatermistrza	Piechoty i KRG	
3 B WOP	92	49	6	6	6	24	16	8	18	–	–	–	40	369	634
4 B WOP	77	40	32	7	4	36	6	8	5	8	–	–	50	591	864
5 B WOP	65	46	30	6	4	31	14	8	–	–	–	50	46	440	720
8 B WOP	69	53	32	8	4	33	6	8	5	8	21	–	50	650	947
9 B WOP	67	43	27	6	3	32	16	8	5	8	21	–	42	634	912
12 B WOP	92	53	34	8	4	44	6	8	5	8	21	–	54	930	1267
15 B WOP	73	40	21	5	3	26	14	8	–	–	–	–	40	534	764
16 B WOP	64	47	11	6	1	21	–	–	–	–	–	–	30	512	692
22 B WOP	20	14	4	1	–	4	6	8	5	8	–	–	3	77	150
23 B WOP	20	16	1	1	–	2	8	–	6	–	–	–	2	74	130
26 B WOP	20	15	2	1	–	3	8	–	6	–	–	–	2	93	150
OS WOP	21	27	3	5	1	4	8	–	–	–	–	–	8	153	230
Razem	680	443	203	60	30	260	108	64	55	40	63	50	367	5037	7460

Źródło: ASG, sygn. 1280/85, k. 484.

Tabela nr 5

Zestawienie kandydatów do Szkół Podoficerskich WOP
oraz na kurs przewodników psów służbowych (ZTPS) i rusznikarski
(wykonano 5 lutego 1955 r.)

Jednostka WOP	Szkoła Podoficerska							Kursy		Razem
	Bataliony szkolne	Szkoła łączności			Sanitariuszy	Weterynarii (podkuwa- cze)	Saperów	Przewodni- ków psów	Rusznikarzy	
		Radio	Przewod.	Razem						
3 B WOP	220	20	25	45	5	4	5	7	10	296
4 B WOP	330	20	27	47	6	5	4	9	10	411
5 B WOP	240	23	25	48	6	5	4	6	10	319
8 B WOP	265	24	25	49	6	4	4	7	10	345
9 B WOP	240	25	22	47	5	4	4	7	10	317
12 B WOP	420	26	31	57	8	5	4	9	15	518
15 B WOP	190	15	21	36	5	4	4	4	10	253
16 B WOP	470	20	26	46	7	3	4	7	15	552
19 B WOP	140	16	15	31	5	4	4	4	10	198
22 B WOP	140	15	15	30	5	3	4	5	10	197
23 B WOP	180	15	17	32	6	4	4	5	10	241
26 B WOP	200	20	23	43	6	5	5	5	10	274
OS WOP	–	25	25	50	–	–	–	–	–	50
Razem	3035	264	297	561	70	50	50	75	130	3971

Źródło: ASG, sygn. 1280/7, k. 26.

Tabela nr 6

Zestawienie ilościowe danych statystycznych niektórych kategorii
dyscyplinarnych żołnierzy WOP za lata 1961-1965

Wyszczególnienie	1961		1962		1963		1964		1965	
	ilość	wskaźnik	ilość	wskaźnik	ilość	wskaźnik	ilość	wskaźnik	ilość	wskaźnik
Sprawcy przestępstw	480	18,9	465	18,9	384	15,6	349	14	319	13,3
Samobójstwa dokonane i usiłowane	18	0,71	13	0,52	13	0,52	13	0,51	13	0,54
Awantury i bójki	87	3,4	36	1,5	50	2	41	1,7	30	1,3
Wypadki na pojazdach mechanicznych	61	2,4	64	2,6	42	1,7	24	0,9	37	1,5
Wyróżnienia	40146	1582	47741	1941	49181	1996	54011	2137	54750	2290
Kary dyscyplinarne	27498	1084	21912	886	16848	687	14686	592	9344	395
Zabici	28	1,1	30	1,2	24	0,9	21	0,8	19	0,8
Ranni	105	4,1	117	4,7	103	4,2	131	5,5	154	6,4
Kary aresztu zwykłego i ścisłego	6093	240	4998	203	4057	165	3555	143	2786	120

Uwaga: wskaźnik obliczono na 1000 żołnierzy.

Źródło: ASG, sygn. 1645/1, k. 25.

Zestawienie liczbowych wskaźników dyscypliny żołnierzy WOP za rok 1965

Jednostka WOP	Wypadki		Zabici		Ranni		Sprawcy przestępstw		Wyróżnienia		Kary	
	Ilość	Na 1000 żołnierzy	Ilość	Na 1000 żołnierzy	Ilość	Na 1000 żołnierzy	Ilość	Na 1000 żołnierzy	Ilość	Na 1000 żołnierzy	Ilość	Na 1000 żołnierzy
D WOP + pododdziały przysztabowe	9	16,7	–	–	3	5,6	8	14,8	1742	3245	321	597
3 Karpacka Brygada WOP	19	17,0	2	1,8	14	12,5	21	18,8	1598	1432	713	638
4 Górnoląska B WOP	23	9,8	3	1,3	14	6,0	18	7,7	4301	1848	688	295
5 Sudecka B WOP	20	13,3	4	2,6	14	9,3	11	7,3	3723	2485	529	353
8 Łużycka B WOP	37	13,2	2	0,7	19	6,8	57	20,4	5801	2074	1586	567
9 Lubelska B WOP	32	11,7	2	0,7	14	5,0	51	18,5	5709	2077	1560	567
12 Pomorska B WOP	21	5,6	3	0,8	13	3,4	29	7,7	8774	2338	559	149
15 Bałtycka B WOP	25	13,2	1	0,5	10	5,3	39	20,7	5806	3099	657	350
19 Kaszubska B WOP	39	13,7	1	0,3	11	3,8	35	12,3	6605	2357	1083	381
22 Kętrzyński O WOP	3	11,7	1	3,9	2	7,8	5	19,6	608	2384	109	427
23 Białostocki O WOP	11	22,1	–	–	6	12,2	13	25,7	1032	2076	248	499
26 Chełmski O WOP	7	18,4	–	–	6	15,8	5	13,2	455	1200	165	435
Przemyski O WOP	11	17,0	–	–	6	9,3	10	15,5	795	1238	221	344
OS WOP	13	16,2	–	–	12	15,0	7	8,7	2383	2978	273	341
SSM WOP	3	7,4	–	–	2	4,9	2	4,9	1189	2966	133	331
Szkoła Podoficerska Łączności WOP	3	7,6	–	–	3	7,6	1	2,5	1197	2531	210	443
Szkoła Samochodowa WOP	4	7,4	–	–	5	9,3	4	7,4	2792	5228	212	397
GPK Terespol	1	8,0	–	–	–	–	3	5,6	240	1938	77	621
Razem	281	12,78	19	0,70	154	7,76	319	12,85	54750	2416,33	9344	429,72
W 1964 r.	296	11,9	21	8	134	5,5	349	14	54011	2137	14686	592

Tabela nr 8

Zestawienie przestępczości żołnierzy WOP za rok 1964 i 1965

Lp.	Rodzaj przestępstw	Rok		W 1965 r. wszczęto postępowanie karne przeciwko			
		1964	1965	Oficerom	Podoficerom zawodowym	Podoficerom i szeregowym sl. zas.	Innym osobom
1.	dezercje	10	3	–	–	3	–
2.	samowolne oddalenia	20	9	–	–	9	–
3.	uchylanie się od służby wojskowej	1	3	–	–	3	–
4.	przeciwko karności	22	18	–	–	18	–
5.	wojskowe przestępstwa służbowe	36	36	13	6	16	1
6.	przestępstwa w służbie wartowniczej i konwojowej	16	10	–	–	10	–
7.	drogowe	46	65	7	11	47	–
8.	lotnicze	–	3	2	1	–	–
9.	przeciwko życiu i zdrowiu	35	49	6	1	42	–
10.	zagarnięcie mienia społecznego	57	37	9	5	23	–
11.	kradzież lub zagubienie broni	4	3	–	1	2	–
12.	naruszenie przepisów o tajemnicy	11	7	4	1	–	2
13.	nierząd	1	4	–	–	4	–
14.	„chuligaństwo”	44	30	3	1	26	–
15.	inne wojskowe	6	4	–	1	3	–
16.	inne pospolite	40	38	5	2	31	–
Ogółem		349	319	49	30	237	3
w 1964 r.				50	35	258	6

Źródło: ASG, sygn. 1645/1, k. 1-20.

Goryński Grzegorz; Organizacja i treści szkolenia żołnierzy Wojsk Ochrony Pogranicza w latach 1949-1965, w: Problemy Ochrony Granic. Biuletyn nr 13 (2000), s. 39 - 72.